

BESÓ ROS, Adrià. *Horts i tarongers. La formació del verger valencià*. València: Diputació de València, 2016. Arxius i documents, 62. Pròleg Inmaculada AGUILAR CIVERA. 453 pàgs., ils. i CD [17 x 24].

El llibre analitza el paisatge cultural del territori valencià i l'evolució que hi ha hagut en aquest sector. Es tracta d'una nova línia d'investigació sobre el territori per observar el paisatge i el seu significat social. Revisa la nova política patrimonial a partir de l'arquitectura de l'hort, amb testimonis, dades i també aporta una classificació tipològica i evolutiva des de la Plana de Castelló fins a la Safor.

Cal recordar que l'hort valencià tenia una finalitat productiva i estètica. A partir de la consciència patrimonial actual observa des de la perspectiva històrica els aspectes polítics, comercials, tecnològics, socials, geogràfics, arquitectònics, hidràulics, de transports, artístics, etc., ja que el paisatge incorpora aspectes del passat.

El s. XVIII es va intensificar l'expansió agrària, que va arribar al seu límit el s. XIX. A moltes zones es feia un cultiu especialitzat i el taronger des de l'edat mitjana era considerat un cultiu de jardí. S'aprofitaven els fruits per l'autoconsum o per la comercialització a petita escala, ja que el concepte d'hort i jardí estaven relacionats. El s. XVIII el taronger passaria d'ocupar un quadro o algunes fileres amb altres arbres, a monopolitzar tot un hort amb criteris de rendibilitat. Tot i que l'expansió a gran escala no es va fer fins el s. XIX; en part gràcies a la millora dels transports i sobretot a la introducció de la bomba moguda per motors per elevar les aigües de major profunditat a partir de 1880, cosa que va fer millorar la producció. Per tant va canviar el paisatge amb extenses zones de tarongers. Es va formar llavors un paisatge industrial.

Adrià Besó se centra en l'etapa que va de 1781 a 1936. S'ha apropat directament al territori, per fer un inventari d'horts i els seus aspectes culturals: textos literaris, fotografies, pintures, etc. Ens recorda que el taronger va començar a propagar-se a partir dels dos focus: Alzira i Carcaixent a la comarca de la Ribera i el triangle Almassora-Borriana-Vila-real a la Plana de Castelló. A la Ribera va ser la burgesia i els terratinents acomodats els que van afavorir aquest cultiu, prèvia inversió econòmica per transformar un terreny i adaptar-lo al cultiu. A la Plana de Castelló va ser el petit propietari el que va impulsar el cultiu. Es va substituir els cultius anuals per una plantació arbòria.

El cultiu de taronges es va veure afavorit per l'augment de vaixells de vapor, la implantació de la xarxa ferroviària i la millora de la xarxa de carreteres, tot i que en períodes de crisi (Guerra Civil, II Guerra Mundial...) es va haver de canviar aquest cultiu per un de subsistència. A partir de 1960 hi va haver un nou repunt que generaria una nova etapa.

S'ha portat a terme un treball de camp i un altre de documentació. Pel que fa al primer es partia d'una parcel·la superior a dues hectàrees i es va fer recerca en municipis emprant el Sistema d'Informació de Parcel·les Agrícoles (Sigpac) del Ministeri d'Agricultura. S'ha realitzat una cartografia dels horts a escala 1:25.000, i un

inventari dels que s'ha pogut accedir, sense fer una valoració patrimonial. S'ha estructurat el contingut amb quatre capítols: 1) anàlisi dels elements sociològics, culturals i tècnics que han contribuït al sorgiment dels tarongers. 2) definició del concepte d'hort i la seva estructura. 3) formació de la zona de tarongers observant les seves comarques. A partir de 1870 apareixen les primeres plantacions a l'Horta Nord, l'Horta Sud i una mica més tard al Camp de Morvedre i la Safor. 4) creació de la imatge cultural del paisatge i les seves formes d'expressió: literatura, arts gràfiques, fotografia, etc. Finalment al Cd (o disc compacte) hi consta una fitxa per a cada hort amb unes referències bàsiques d'identificació i un apèndix cartogràfic. Bibliografia, apèndix gràfic i índex d'imatges.

IHE
(Secretaria de la revista)

Traducción de la reseña anterior:

El libro analiza el paisaje cultural del territorio valenciano y la evolución que ha habido en este sector. Se trata de una nueva línea de investigación sobre el territorio para observar el paisaje y su significado social. Revisa la nueva política patrimonial a partir de la arquitectura del huerto, con testimonios, datos y también aporta una clasificación tipológica y evolutiva desde la Plana de Castelló hasta la Safor.

Cabe recordar que el huerto valenciano tenía una finalidad productiva y estética. A partir de la conciencia patrimonial actual observa desde la perspectiva histórica los aspectos políticos, comerciales, tecnológicos, sociales, geográficos, arquitectónicos, hidráulicos, de transportes, artísticos, etc., ya que el paisaje incorpora aspectos del pasado.

En el s. XVIII se intensificó la expansión agraria, la cual llegó a su límite en el s. XIX. En muchas zonas había un cultivo especializado y el naranjo desde la edad media era considerado un cultivo de jardín. Se aprovechaban los frutos para el autoconsumo o para la comercialización a pequeña escala, ya que el concepto de huerto y jardín estaban relacionados. En el s. XVIII el naranjo pasaría de ocupar un cuadro o algunas hileras con otros árboles, a monopolizar todo un huerto con criterios de rentabilidad. A pesar de que la expansión a gran escala no se hizo hasta el s. XIX, en parte gracias a la mejora de los transportes y sobre todo a la introducción de la bomba movida por motores para elevar las aguas de mayor profundidad a partir de 1880, cosa que hizo mejorar la producción. Por lo tanto cambió el paisaje con extensas zonas de naranjos. Se formó entonces un paisaje industrial.

Adrià Besó se centra en la etapa que va de 1781 a 1936. Se ha acercado directamente al territorio para hacer un inventario de huertos y sus aspectos culturales: textos literarios, fotografías, pinturas, etc. Nos recuerda que el naranjo empezó a propagarse a partir de los dos focos: Alzira y Carcaixent en la comarca de la Ribera y el triángulo Almassora-Borriana-Vila-real en la Plana de Castelló. En la Ribera fue la burguesía y los terratenientes acomodados los que favorecieron este cultivo, previa inversión económica para transformar el terreno y adaptarlo al cultivo. En la Plana de Castelló fue el pequeño propietario el que impulsó el cultivo. Se sustituyeron los cultivos anuales por una plantación de árboles.

El cultivo de naranjas se vio favorecido por el aumento de barcos de vapor, la implantación de la red ferroviaria y la mejora de la red de carreteras, a pesar de que en los periodos de crisis (Guerra Civil, II Guerra Mundial...) se tuvo que cambiar el citado cultivo por uno de subsistencia. A partir de 1960 hubo un nuevo despunte que generaría una nueva etapa.

Se ha llevado a cabo un trabajo de campo y otro de documentación. En cuanto al primero se partía de una parcela superior a dos hectáreas y se investigó en municipios empleando el Sistema de Información de Parcelas Agrarias (Sigpac) del Ministerio de Agricultura. Se ha realizado una cartografía de los huertos a escala 1:25.000, y un inventario de los que se ha podido acceder, sin proporcionar una valoración patrimonial. Se ha estructurado el contenido en cuatro capítulos: 1) análisis de los elementos sociológicos, culturales y técnicos que han contribuido a la aparición de los naranjos. 2) definición del concepto de huerto y su estructura. 3) formación de la zona de naranjos observando sus comarcas. A partir de 1870 aparecen las primeras plantaciones en la Huerta Norte, la Huerta Sur y un poco después en el Campo de Morvedre y la Safor. 4) creación de la imagen cultural del paisaje y sus formas de expresión: literatura, artes gráficas, fotografía, etc. Finalmente en el Cd (o disco compacto) consta una ficha por cada huerto con unas referencias básicas de identificación y un apéndice cartográfico. Bibliografía, apéndice gráfico e índice de imágenes.

IHE

(Secretaria de la revista)